

מכח חולים של בית אבימלך התעוררתי להרגשה חדשה בברכת "אשר-יצר". פשוטה של הברכה הוא הודאה לקב"ה על שלא נסתמו הנקבים והחללים שבגופנו ועל שלא נפתחו ה"שסתומים" שצריכים להיות סתומים, כי אילו היה קורה כן, חס וחלילה, אי אפשר היה להתקיים בגוף שכזה והאדם היה מת. אך קשה להבין, מדוע לא נכללה בברכה זו הודאה על מניעת הסבל הנוראי (לא החולי או הסכנה) הנחשך מן האדם אשר יכול לעצור בעד שסתומיו מלהפתח שלא בזמן, ואשר מסוגל לפתוח את נקביו בזמן; קשה לפרט. אתמהה.

עלה בדעתי שאולי זו הכוונה בהוספת תיבת "ולעמוד", כי די היה לומר: "אי אפשר להתקיים לפניך". ר"ל, שמלבד ההודאה על ה"להתקיים" בבריאות, בלא חולי ובלא סכנה, אנו מודים על ה"לעמוד לפניך", שנמנע מאתנו הסבל הכרוך באי יכולת פתיחת וסתימת הנקבים לפי הצורך. כעין שאמרו בסנהדרין צ"ג; על חנניה מישאל ועזריה – "ואשר כח בהם לעמוד בהיכל המלך, אמר רבי חמא ב"ר חנינא: מלמד שהיו מעמידין על עצמם בשעה שנצרכים לנקביהם מפני אימת המלכות". עכ"ל. יתכן שזו הכוונה בהודאתנו: "שאם יפתח אחד מהם או יסתם אחד מהם אי אפשר לעמוד" – להעמיד עצמנו בהיותנו צריכים לנקבינו.

ויטע אשל בבאר שבע ויקרא שם בשם ה' אל עולם (וירא כ"א, ל"ג)

זהו אחד מן הפסוקים בו מבואר שאברהם הוא זה שלימד את האנושות שיש מנהיג לבירה.

שמעתי בשם הגרמ"ש שליט"א רעיון יפה, והנני מתרגמו כך.

שלוש פעמים מופיע בש"ס שר' יוסף התבטא: "מריה דאברהם, תלי תניא בדלא תניא" (כתובות ב'; שבת כ"ב.; ב"ב קל"ד:). ופי' הרב שליט"א על פי הידוע שגם עובדי כוכבים ומזלות היו מאמינים שהקב"ה הוא אלהי האלהים (מנחות ק"י). אלא שהיו נותנים מציאות מסויימת וכוחות מוגבלים למזלות ולכוכבים. אך עד כמה שנתנו כח וממשות לאמצעים הגבילו בזה את כוחו של אלהי האלהים, כאילו איננו "בעל-הבית" על מה שבתחום שיפוטו הפרטי של אותו כוכב או מזל. נמצא שתחת שיבינו שהכוכב והמזל תלויים לגמרי באלהי האלהים הם הפכו את היוצרות להתייחס לאלהי האלהים כמוגבל ותלוי – במידת מה – בצנורות שדרכם שופעת השפעתו. אברהם אבינו הוא היה זה אשר זעק בתמיהה – "תלי תניא בדלא תניא!?", וכי יתכן להגביל את כוחו של האלהים על ידי מעשי ידיו! על כן דוקא כאשר טוען ר' יוסף טענה זו

[אוצר החכמה]

– תלי תניא בדלא תניא – הוא פותח בכינוי "מריה דאברהם". עד כאן דברי הגרמ"ש למיטב הבנתי.

ויש לי להוסיף על דבריו. מצאנו בעוד מקום בש"ס את הביטוי "מריה דאברהם", וגם אותו אומר ר' יוסף. בערובין דף ע"ה: – "אמר ר' יוסף: מריה דאברהם 'רבים' ב'רבי' איחלף לי (פרש"י: הטעם שאמר לי 'רבים' בחיצונה' נתחלף לי ב'רבי', כששכחתי הדבר בחליי וחזרתי לגרסתי הראשונה נזכרתי שהוזכר לי רבים בדבר, וסבור הייתי שנאמר לי בשם רבי)". עכ"ל.

[אוצר החכמה]

גם כאן מתאים ביותר הביטוי "מריה דאברהם", ומאותו טעם. שם "אלהים" המורה על היות הקב"ה בעל כל הכוחות כולם, משמש גם לכחות פרטיים, ואפילו דיינים נקראים "אלהים". ומה שקורה אצל אומות העולם הוא שהם מחליפים "רבים" ב"רבי", ובמקום לעבוד לרב האחד הם עובדים לרבים; ואברהם הוא שהעמיד אותם על הטעות שלא להחליף "רבי" ב"רבים". על כן דוקא בהזכירו טעות זו נקט ר' יוסף בתואר "מריה דאברהם".

ויטע אשל בבאר שבע ויקרא שם בשם ה' אל עולם (וירא כ"א, ל"ג)

כתובות ח': – "קום אימא מילתא כנגד מנחמי אבליים, פתח ואמר: אחינו, גומלי חסדים בני גומלי חסדים, המחזיקים בבריתו של אברהם אבינו. אחינו, בעל הגמול ישלם לכם כגמולכם, ברוך אתה ה' משלם הגמול (פרש"י: בבריתו של אברהם – שגמל חסדים, דכתיב: ויטע אש"ל, ר"ת – אכילה שתיה לוויה). עכ"ל.

לאיזה ברית מתכוונים כאן? הלא ברית היא חוזה-ידידות בין שנים, מי הם איפוא כורתי ברית גמילות החסדים?! אכן בגמ' שם מופיע עוד משפט מוסגר והוא מגלה את הסוד. בסוגריים העגולות כתוב כך: "שנא' – כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו וגו'". הברית היא איפוא ברית של אהבה בין הקב"ה לבין אברהם. ז"ל הפסוק כולו: "כי ידעתיו (לשון חיבה) למען אשר יצוה (לפי שהוא מצווה) את בניו ואת ביתו אחריו (עלי, לשמור דרכי) ושמרו דרך ה' לעשות צדקה ומשפט (גמילות חסדים) – כך מפורש ביבמות ע"ט). למען הביא ה' על אברהם את אשר דבר עליו". כלומר, הקב"ה כרת ברית עם אברהם, שאברהם יצווה את בניו ואת ביתו לדורותם לשמור את דרך ה' של גמילות חסדים ["והלכת בדרכיו" פירש הרמב"ם פ"א מהלכות דיעות – שיהיה רחום וחנון]. והקב"ה מצדו יביא על אברהם את אשר דבר עליו גם כאשר תמה זכות אבות. לזה